

Patrycja Rozwora

nr 4/2020

Dlaczego nie używam słowa „Murzyn”?

W pierwszym tygodniu czerwca pojawiła się w sieci fotografia Rafała Milacha ukazująca młodą, ciemnoskórą dziewczynę niosącą baner z napisem „Stop calling me Murzyn”¹. Jak wielu innych Polaków, dziewczyna z transparentem pojawiła się przed ambasadą USA w Warszawie, aby zaprotestować przeciwko rasizmowi i brutalności amerykańskiej policji. Trafny, ale jak się okazało kontrowersyjny slogan poszerzył kontekst protestu antyrasistowskiego o Europę, włączając w to Polskę.

Fotografia protestującej nastolatki z Warszawy pojawiła się w moich mediach społecznościowych parę dni po olbrzymiej antyrasistowskiej demonstracji w Amsterdamie. Pomimo niepewnej jeszcze sytuacji epidemicznej, zdecydowałam się przybyć na Dam Square i wspólnie zaprotestować przeciwko systemowemu rasizmowi i profilowaniu policji w Holandii. Podczas protestu, w którym uczestniczyłam razem z koleżanką z Polski, miałyśmy okazję porozmawiać o sytuacji w naszym rodzimym kraju. Mieszkając w Holandii – kraju, który wzbogacił się na skutek wyzyskiwania i uciskania ludzi czarnych i mieszanych – oczywiste były dla nas konsekwencje kolonializmu takie jak hierarchia rasowa, którą można zaobserwować w życiu codziennym, architekturze, nazwie ulic, a także w niektórych świętach narodowych (Zwarte Piet)². Do dziś o okresie kolonialnym, zwanym „Golden Age”, naucza się w szkołach holenderskich jako czasie sławy i bogactwa narodu.

Ze względu na zaszłości historyczne rozmowa na temat „white privilege” w Ameryce Północnej lub Holandii ma zupełnie inne podłoże niż w Polsce. Prawda jest taka, że przez setki lat Polska ze względu na swoją lokalizację geograficzną i wszelkie zawikłania polityczne była krajem okupowanym, wyzyskiwanym i uciskanym przez inne narody. Jeszcze stosunkowo niedawna okupacja sowiecka i idąca za nią burzliwa transformacja pozostawiły po sobie brzemienne uraz i ból, często lekceważony na Zachodzie.

Myszę, że to właśnie w poczuciu krzywdy leży źródło krytycznych wpisów dotyczących wyżej opisywanego zdjęcia baneru z napisem „Stop calling me Murzyn”. W komentarzach pod zdjęciem czytam: „Na jakiej zasadzie, skoro nie mieliśmy kolonii? Polskie słowo Murzyn (nie jest) reliktem kolonialnych czasów”. Jeśli nie mieliśmy kolonii ani bezpośredniego kontaktu z ludźmi czarnymi, to

1 <https://www.instagram.com/p/CBBnnLsH5Lf/>

2 https://pl.wikipedia.org/wiki/Zwarte_Piet

znaczy, że nasze polskie słowo (i tego słowa konotacje) zapożyczone zostały z innego kontekstu. Większość źródeł sugeruje, że polskie słowo „Murzyn” przekształcone zostało z niemieckiego słowa „Mohr” (łac. maurus). Jednak etymologia to nie wszystko. Być może pierwotnie słowo to było neutralne i służyło do opisu ludzi czarnoskórych. Fakt, że nie mieliśmy kolonii, nie może jednak zasłaniać nam ogromnej historii kolonializmu, która zmieniła porządek świata. Ta-Nehisi Coates, amerykański autor bestselleru „Between the world and me”, w liście do swojego syna pisze: „Rasa jest potomkiem rasizmu, nie jego ojcem”.³ Różnice istnieją. Ludzie na całym świecie mają różny kolor skóry, różne włosy, usta, oczy, nos, budowę ciała itd. Jednak przed erą kolonializmu zmiany te nie były czymś, co nas dzieliło i kategoryzowało. Z kolei rasizm, czyli hierarchia rasowa, na której szczytach stoją biali Europejczycy, została skonstruowana, aby ideologicznie uzasadnić kolonializm. Niestety, ten pogląd funkcjonuje do dziś.

Słowo „Murzyn” tłumaczone na każdy z języków byłych mocarstw kolonialnych jest słowem silnie pejoratywnym, historycznie używanym do opisu zniewolonych, czarnoskórych ludzi, pracujących na plantacjach, których właścicielami byli biali Europejczycy i ich potomkowie.

Mysząc o zapożyczeniach ideologicznych, w tym językowych, musimy także pamiętać o naszym wschodnim sąsiedzie, niedawno jeszcze imperialnej Rosji, która w XVIII i XIX wieku w ślad za mocarstwami europejskimi zdominowała Kaukaz i Środkową Azję. Strategie okupacyjne, w tym koncept hierarchii rasowej, został przez Rosję całkowicie zapożyczony od zachodnich kolonizatorów. Podobnie jak większość regionów wschodnich, Polska od czasów unii polsko-litewskiej była regionem wielu języków, kultur i religii. Nasza słowiańska kultura ukształtowała się na skutek oddziaływujących na siebie rozmaitych tradycji. Koncept rasizmu został nam narzucony i do dzisiejszego dnia nie udało nam się go prawidłowo przetworzyć.⁴

Zważając na fakt, że pojęcie rasy (jako czegoś dzielącego) przyszło do nas z Zachodu, musimy zwracać szczególną uwagę na źródło języka, którego używamy. Język, tak jak wszystko inne, zmienia się i ewoluuje z czasem. Dzięki wielu odważnym czarnym aktywistom i działaczom społecznym pozycja i sytuacja ludzi czarnych i mieszanych w społeczeństwie powoli zmienia się na lepsze. Jednak, by dokonać gruntownej zmiany, musimy zrestrukturyzować system, w którym rasa biała ma systemową przewagę nad innymi rasami.

Na koniec warto też pomyśleć o naszym polskim, klasycznym już wierszyku – „Murzynek Bambo” Juliana Tuwima. Bambo, figlarny chłopiec z nieokreślonego kraju afrykańskiego, skacze po drzewach i pije mleko, a potem ucieka mamie z wanny ze strachu przed utratą swojego koloru skóry. Nie trzeba być wybitnym krytykiem poezji, by gołym okiem dostrzec obraz dzikiego, niecywilizowanego świata „Murzynka” i jego rodziny, który już w latach 30-tych przedstawia nam Tuwim.

Mieszkając w Amsterdamie, operuję przede wszystkim językiem angielskim. Opisując nastolatkę z banerem w języku polskim, powiedziałabym, że jest osobą ciemnoskórą, czarnoskórą lub czarną. Z wymienionych określeń wolę powiedzieć czarną, ponieważ jest to antonim do osoby białej, którą jestem ja. Jeśli jednak osoba ta poprosiłaby mnie o nieużywanie danego słowa, zrobiłabym co w mojej mocy, żeby znaleźć inne, neutralne słowo, które prowadzi nas naprzód, a nie wstecz w stronę bolesnej, opresyjnej historii. W końcu język jest dla ludzi, a nie ludzie dla języka.

³ Ta-Nehisi Coates, *Between the world and me*. Spiegel & Grau New Your, 2017.

⁴ Madina Tlostanova, *Gender Epistemologies and Euroasian Borderlands*. Palgrave Macmillan, 2010.